

РОЗВИТОК ПРОДУКТИВНИХ СИЛ І РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

УДК 338.48

DOI: <https://doi.org/10.37320/2415-3583/10.16>

Підвальна О.Г.

кандидат економічних наук, доцент,
Вінницький національний аграрний університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8779-5867>

ФОРМУВАННЯ МЕХАНІЗМУ УПРАВЛІННЯ ІННОВАЦІЙНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ КОМПАНІЙ ІНДУСТРІЇ ТУРИЗМУ В РЕГІОНІ

Упровадження інноваційних технологій виражається у поліпшенні діючих і впровадження нових методів та форм організації виробництва і праці, елементів господарського механізму. Для виробництва туристського продукту необхідно використовувати різноманітні ресурси і відповідну організацію, тобто правильно й ефективно поєднувати живу працю (людський капітал працівників) із речовими елементами виробництва (знаряддя, природні ресурси і предмети праці). У статті розроблено механізм управління інноваційною діяльністю компаній індустрії туризму в регіоні на основі комплексних експертних оцінок впливу результатів інноваційної діяльності на розвиток самої компанії. Економічний компонент полягає у тому, що: по-перше, втілення отриманих результатів інноваційної діяльності в практику діяльності компанії індустрії туризму вимагає витрат; по-друге, ці витрати мають потребу в обґрунтуванні; по-третє, для створення ринково значущих результатів можуть знадобитися певні економічні умови всередині компанії; по-четверте, важливим стає питання оцінки економічної ефективності інноваційної діяльності, різних проєктів, результатів і т. д. та їхній вплив на розвиток регіону.

Ключові слова: інноваційна діяльність, регіон, інновації, індустрія туризму, науково-технічний прогрес, туризм.

Постановка проблеми. Фактично інноваційну діяльність можна розглядати як процес підготовки й упровадження нововведень, що включає взаємопов'язані фази, котрі утворюють систему, тобто єдине і нерозривне ціле. Результатом цього процесу є реалізоване, тобто впроваджене в практику, нововведення – інновація. Інноваційна діяльність у регіоні, втілення її результатів у нових технологіях і техніці сьогодні стали основою нового суспільного економічного укладу, тому питання формування механізму управління інноваційною діяльністю компаній індустрії туризму в регіоні є досить актуальним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Тематиці інновацій у сфері туризму присвячено роботи таких вітчизняних та зарубіжних науковців, як: М. Бойко, Н. Власова, О. Гарбера, О. Головінов, Л. Гопкало, А. Голод, О. Давидова, О. Кальченко, Т. Кіндрик, Л. Маклашина, С. Мельниченко, В. Новиков, Ю. Пшеничних, Т.І. Ткаченко, А. Саак, Н. Семенченко та ін.

Мета статті полягає у формуванні механізму управління інноваційною діяльністю в регіоні з урахуванням особливостей виробництва і реалізації багатокомпонентного туристського продукту.

Виклад основного матеріалу. Під час формування механізму управління інноваційною діяльністю в компаніях індустрії туризму в регіоні доцільно визначити ключові критерії ефектив-

ності функціонування. На нашу думку, найбільш значущими критеріями вважаються: залучення в інноваційну діяльність; ресурсне забезпечення; комерціалізація результатів; організація інноваційної діяльності. Перераховані критерії переважно належать до якісних характеристик, їх можна використовувати під час формування анкети для проведення експертного опитування з метою визначення ефективності здійснення інноваційної діяльності. У роботі запропоновано умови, що дають змогу визначити результати [3]:

1) критерії залучення в інноваційну діяльність: частка витрат на інновації – частка прибутку від нових продуктів і технологій; ступінь участі у вирішенні завдань за деревом цілей інноваційної стратегії; продуктова затребуваність інноваційних ідей;

2) критерії ресурсного забезпечення: витрати на залучення – участь у результаті; ризик використання – ефективність результату; ліквідність продукту – платоспроможність компанії;

3) критерії комерціалізації результатів: терміни окупності – частка ринку; частка повторно використовуваних ресурсів – інформаційна прозорість; приріст виручки – приріст витрат;

4) критерії організації інноваційної діяльності: інтенсивність взаємодії підрозділів; швидкість експертизи ідей; глибина проникнення в ланцюжок створення цінності для клієнта [3].

Обробка отриманих результатів опитування дає змогу сформулювати загальну експертну думку і підсумковий висновок альтернативних варіантів інноваційної діяльності, що відповідають позначеним параметрами ефективності. Для цього за всіма елементами позначених критеріїв необхідно розробити комплекс результатів, який піддається зваженій диз'юнкції, що є необхідним для розрахунку й обґрунтування підсумкового критеріального вибору з використанням представленої нижче формули 1:

$$K = \sum_{i=1}^j \alpha_i * \alpha_j, \quad (1)$$

де α_i відображає вагу результату; α_j – безпосередній результат (так = +1, немає = -1).

За допомогою проведення диз'юнкції визначається інтегральний результат, який виступає кри-

терієм ефективності під час прийняття рішення про вибір альтернативи. У зв'язку із цим доцільно запропонувати типову шкалу рішень, засновану на показниках ступеня схожості думок під час проведення зваженої диз'юнкції. Зазначену шкалу призначено для впорядкування процедури вибору рішень, якщо присутня розбіжність думок опитованих експертів (табл. 1).

Запропонована шкала виступає основою під час проведення заключного етапу процесу щодо забезпечення ефективності інноваційної діяльності в регіоні. Процес прийняття рішення, що дає змогу підвищувати ефективність інноваційної діяльності в компаніях індустрії туризму, можна представити у вигляді сукупності послідовних робіт, яка являє собою алгоритм, необхідний для реалізації інноваційних проектів (рис. 1).

Таблиця 1

Шкала прийняття рішень щодо інноваційної діяльності в компаніях індустрії туризму

Результат	-1	-0,7	+0,7	1
Рішення	неякісне	Необхідна повторна експертиза		Якісне

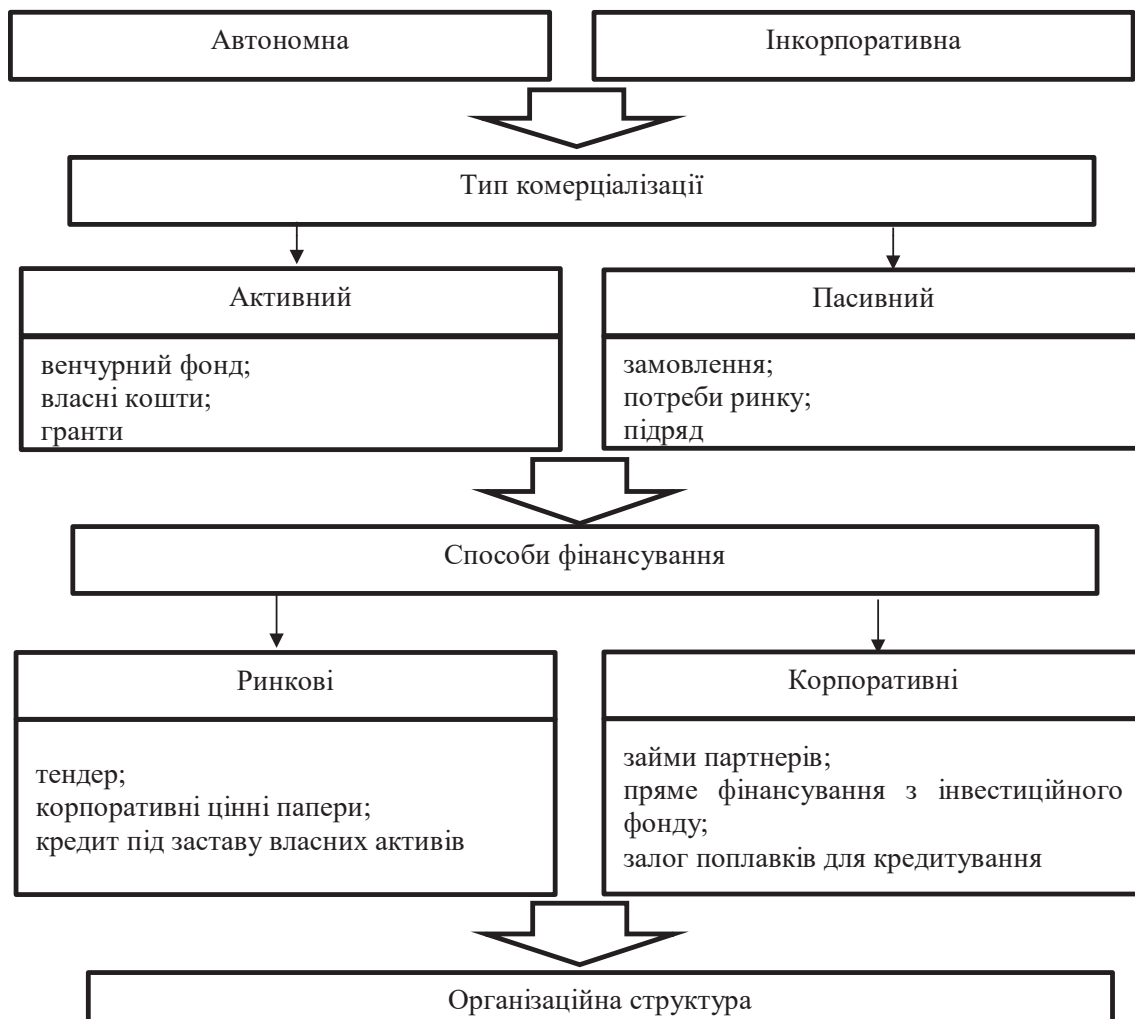

Рис. 1. Алгоритм, що відображає процес прийняття рішення із забезпечення структури компаній індустрії туризму під час здійснення інноваційної діяльності в регіоні

Послідовне якісне виконання всіх етапів за основними елементами інноваційної діяльності дає змогу формувати ефективне підсумкове рішення, що сприяє зростанню конкурентоспроможності роботи компаній регіону і веде до мінімізації витрат під час здійснення комерціалізації інновацій. Під час прийняття рішень керівництвом компаній індустрії туризму слід орієнтуватися на запропоновану шкалу рішень, враховувати і використовувати описані раніше рекомендації, сформульовані в цілях підвищення ефективності процесів комерціалізації і фінансування інновацій у регіоні.

Запропонований алгоритм складається з послідовності дій, що враховують тип комерціалізації, способи фінансування під час прийняття рішень, котрі стосуються питань структури компанії індустрії туризму, що відповідає виконанню завдань, які стоять перед установою під час реалізації інноваційної стратегії. У цілому формується зворотний зв'язок між цілями, що стоять перед компанією індустрії туризму щодо забезпечення ефективності інноваційної діяльності в регіоні, й основними її елементами, що підтримують необхідний рівень ефективності.

З урахуванням розглянутих критеріїв доцільно розробити механізм управління інноваційною діяльністю компаній індустрії туризму на основі комплексних експертних оцінок впливу результатів інноваційної діяльності на розвиток самих компаній.

Різноманіття чинників, що впливають на ефективність управління інноваційною діяльністю в компанії індустрії туризму, передбачає необхідність їх конкретизації, систематизації і формалізації. Рішення даних завдань доцільно проводити

за універсальним для всіх компаній алгоритмом, структуру якого представлено на рис. 2.

Із використанням запропонованого алгоритму і на основі результатів опитування у статті сформовано схематичну модель організаційно-економічного механізму управління інноваційною діяльністю регіону з урахуванням специфіки компаній індустрії туризму. Як інструмент розроблення і реалізації керуючих впливів у системі управління інноваційною діяльністю в механізмі використовується інноваційний контролінг як сукупність методів і прийомів аналізу результативності інноваційної діяльності регіону (рис. 3).

З рис. 3 можна зробити висновок про двоїстість інноваційного контролінгу в процесі управління інноваційною діяльністю в компаніях індустрії туризму в регіоні. З одного боку, всі заходи в рамках інноваційної діяльності, спрямовані на одержання конкретних результатів, забезпечуються певною кількістю кінцевих ресурсів, що дає змогу розбити інноваційну діяльність у регіоні на окремі проєкти без прив'язки до конкретних підрозділів, але вимірювати ефективність цих проєктів за комплексом чітко прив'язаних до проєкту параметрів контролінгу.

З іншого боку, компанії індустрії туризму в регіоні реалізують інноваційну діяльність згідно зі своїми стратегічними цілями, вимогами ринку праці та наявністю дозвільних документів, що припускає необхідність комплексної інтегральної оцінки ефективності управління інноваційною діяльністю в масштабі всієї компанії з використанням універсальних інструментів аналізу ефективності в рамках інноваційного контролінгу. З урахуванням

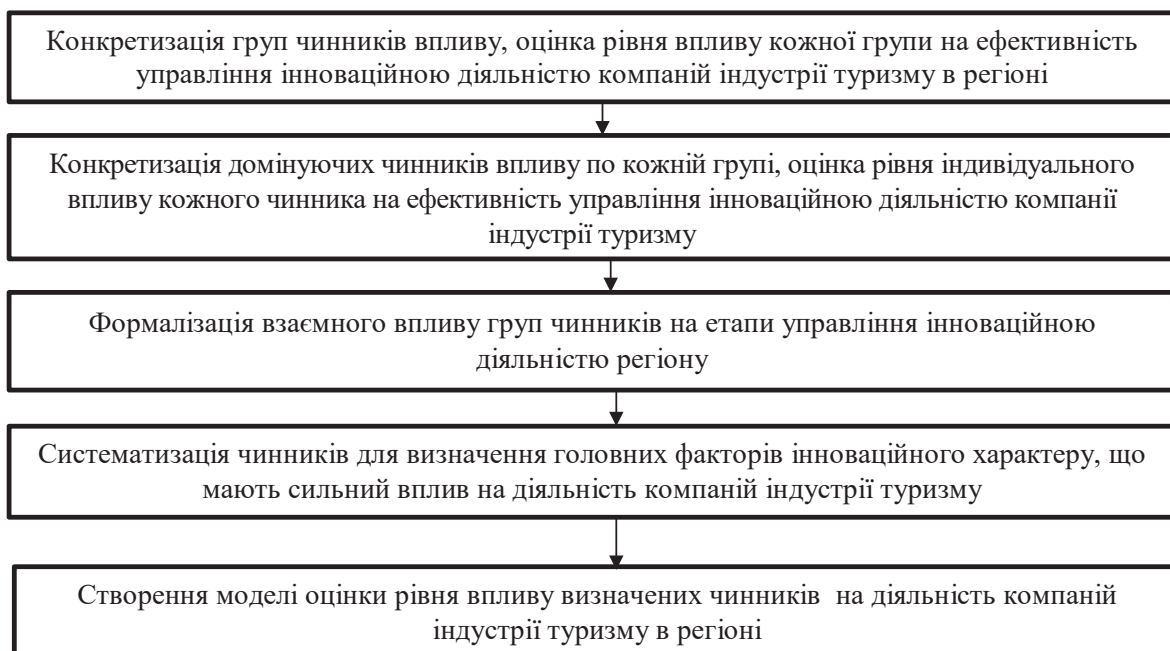

Рис. 2. Приблизний алгоритм створення моделі оцінки ступеня впливу різних чинників на ефективність інноваційної діяльності компаній індустрії туризму в регіоні

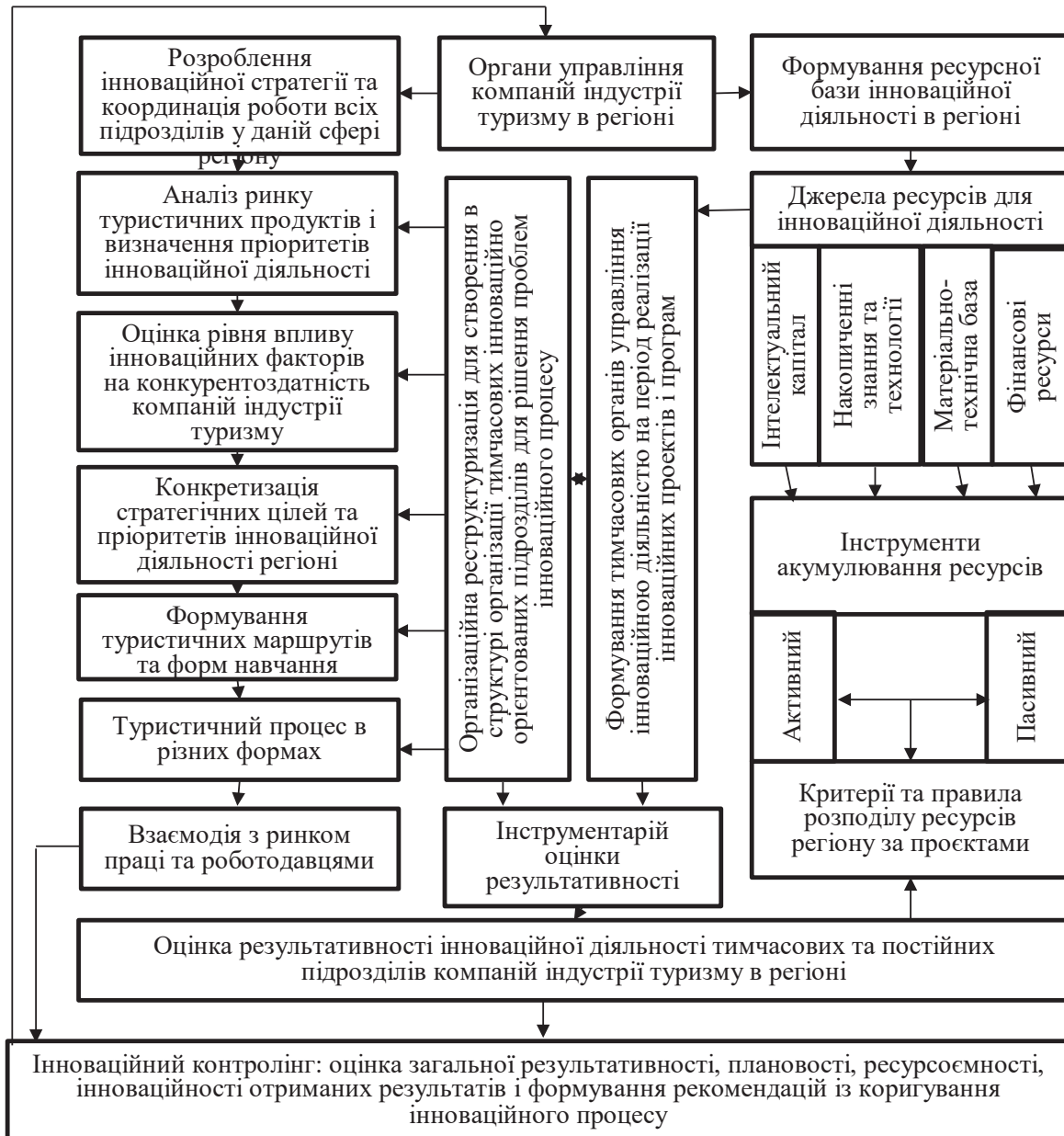

Рис. 3. Механізм управління інноваційною діяльністю регіону

зазначених обставин у механізм управління інноваційною діяльністю в регіоні доцільно включити підмеханізм інноваційного контролінгу [1].

На відміну від існуючих підходів до управління ефективністю інноваційної діяльності в компаніях індустрії туризму в регіоні запропонований механізм передбачає матричний підхід до оцінки ефективності, що дає змогу провести декомпозицію ефективності за двома напрямками оцінки (результативність і економічний ефект) і за трьома критеріальними базами (законодавство, галузевий ринок, потреби вступників).

Під час здійснення прогнозування інноваційної діяльності виділяють кілька етапів, що відрізняються переважно за програмними цілями, використовуваною інформацією і застосовуваними методами.

Здебільшого розглядають три етапи. Перший визначають як генетичний, пошуковий, дослідницький. Другий позначають як цільовий, що забезпечує результати під час проведення пошуку оптимальних шляхів за здійснення впливу на різні умови розвитку прогнозованого об'єкта. Деякі дослідники другий етап називають нормативним. Заключний, третій, етап спрямований на зрівняння перших двох етапів і передбачає вибір оптимального варіанту щодо узгодження наявних ресурсів регіону і необхідних соціально-економічних, а також екологічних результатів їх застосування. У рамках кожного етапу прогнозування доцільно запропонувати деякі стадії [2]:

1. Першу стадію можна позначити як аналітичну, призначену для забезпечення прогнозистів

за можливості більш повною інформацією, що характеризує об'єкти прогнозування, надання дослідникам надійного методичного інструментарію. Розглянута стадія включає здійснення інтелектуальної роботи дослідників різних спеціальностей, серед яких – економічні, управлінські, маркетингові, соціологічні, природничі науки, технічні. На аналітичній стадії виділяють п'ять найбільш значимих напрямів:

- проведення аналізу науково-технічного потенціалу виробництва і різноманітних систем;
- дослідження науково-технологічних можливостей;
- дослідження ресурсів;
- дослідження інновацій у сфері маркетингу;
- дослідження мотивації.

2. Друга стадія позначається як методична, призначена для надання фахівцям із прогнозування сучасного інструментарію складання прогнозів, що включає основні досягнення науки і практики й забезпечує підвищення достовірності та ступеня ймовірності виправдання прогнозів розвитку регіону. Досвід розроблення прогнозів дає змогу зробити висновок, що науковий характер, рівень активності та реалістичності розроблених прогнозів деякою мірою залежать від знання законів і закономірностей, обізнаності про чинники і специфічних умов розвитку прогнозованих об'єктів регіону. Під час проведення прогнозування слід урахувати методологічні положення, що спираються на наукові дослідження і підтверджені практичною діяльністю в регіонах:

- майбутнє формується під впливом процесів, що протікають;
- необхідно враховувати взаємозв'язок між минулими, нинішніми і майбутніми процесами;
- майбутнє формується під впливом певних закономірностей, але при цьому залишається невизначеним і різноманітним;
- на розвиток прогнозованого об'єкта впливають об'єктивні чинники, але при цьому сила впливу трансформується внаслідок дії суб'єктивних моментів.

Означені положення допомагають під час формування наукового підходу до здійснення прогнозування науково-технологічного прогресу (НТП), що являє собою сукупність низки послідовних операцій:

- дослідження й аналіз етапів НТП, огляд досягнень у сфері техніки і технологій;
- виявлення закономірностей протікання НТП та його складових процесів;
- формулювання найбільш ймовірних тенденцій у науковому та техніко-технологічному процесах, виділення і побудова їх взаємозв'язків;
- визначення чинників та умов, що впливають на їх прояв;
- прогнозування ключових наукових, виробничих процесів науково-технічного прогресу та їх елементів;

– прогнозування й оцінка підсумкових спільних соціально-економічних і екологічних результатів та наслідків, очікуваних від реалізації вибраного варіанту.

3. Програмна стадія визначає напрями досягнення поставлених цілей інноваційної діяльності виробництва, виявляє інноваційні чинники, що впливають на його оновлення. Третя стадія заснована на виконанні окремих послідовних операцій, що характеризуються різноманітною спрямованістю підходів до досягнення єдиних цілей прогнозування:

- заходи, які уточнюють і конкретизують цілі науково-технічних змін у виробництві, що складаються з двох-трьох варіантів;
- операції, спрямовані на визначення цілей для кожного варіанту техніко-технологічного розвитку (один-два варіанти);
- операції, що оцінюють науково-технологічний потенціал виробничої системи, шляхи її розвитку, можливості використання для модернізації технологічних цілей;
- заходи щодо створення моделі, що відображає процес досягнення мети (для різних варіантів);
- дії з виявлення альтернативних способів, вибір найбільш підходящих варіантів для вирішення інноваційних проблем.

Виконання зазначених операцій можливо як послідовно, так і паралельно-послідовно.

4. Ресурсно-організаційна стадія спрямована на формування і виявлення можливих варіантів розподілу ресурсів, створення необхідних організаційно-технічних, мотиваційних та інших умов, які дають змогу досягти цілей, науково-технологічне оновлення виробничої системи. Дана стадія передбачає здійснення найважливіших операцій із досягнення науково-технологічного прогресу і вибір найбільш значущих напрямів.

Дослідники, виходячи зі стану соціально-економічної системи, виділяють різні технології і способи прогнозування, які здебільшого доповнюють один одного. Загалом прогнози інноваційної діяльності класифікують за трьома нижче представленими параметрами:

- часовий період (коротко-, середньо- і довгострокові);
- застосовувані методи (експертне опитування, екстраполяція, моделі, дедукція);
- змістовний аспект (соціально-економічний, природно-науковий).

Використання наукового підходу до проведення прогнозування інноваційної діяльності підвищує реалістичність одержаних результатів на відміну від використання необґрунтованих передбачень, припущень, передбачення можливих подій.

У сучасній економічній науці активно розвивається нова парадигма проведення прогнозування НТП, що базується на використанні теорії

циклів під час прогнозування розвитку НТП, що враховує такий момент: присутність довгої хвилі винахідницької активності, яка відрізняється нерівномірністю по окремих галузях; інноваційна діяльність характеризується циклічністю, необхідне створення кластерів для розвитку базисних нововведень; спостерігається періодичність оновлення поколінь і напрям техніки у сфері її виробництва і застосування [2].

Теорія циклів науково пояснює специфіку динамічного розвитку різних нововведень (технічних, технологічних, у сфері організації роботи і виробництві, й сфері створення винаходів), перебіг трансформаційних процесів, формування і зміну технологічних укладів в економічній системі. Таким чином, під час прогнозування НТП особливу увагу слід приділяти дослідженню різних інноваційних циклів, існуючих технологічних укладів і створюваних на основі цього науково-технічних рівнів відтворення та забезпечення потреб окремих груп (у сфері харчування, турботи про фізичне і моральне здоров'я населення, охорони навколишнього середовища і т.д.).

Теорія циклів акцентує увагу на тимчасовому аспекті прогнозування. Виділяють три методи ідентифікації часових періодів прогнозування НТП. Перші два методи базуються на інерційних аспектах у розвитку господарської системи. Під час використання першого методу формується експертний прогноз, що базується на стабільному розвитку тенденцій, тобто даний прогноз відрізняється стабільністю тенденцій. Другий метод характеризується як статистичний, визначає величину помилок прогнозу, яка пропорційна його тимчасовому періоду. Третій метод ґрунтується на положенні, згідно з яким можна виділити межу тимчасового періоду, у разі настання якого на прогнозні результати не впливають ретроспективні значення ключових показників протікання НТП і використовуваного методу його управління, при цьому ефект від реалізації різних варіантів порівнюється. Прогнозування на короткий часовий проміжок обмежує число можливих альтернатив.

Циклічний характер розвитку базових науково-виробничих процесів призводить до більш об'єктивних критеріїв виявлення прогнозного періоду. До їх числа відносять тривалість різних інноваційних циклів і позицію прогнозованого об'єкта на побудованій кривій циклу. Слід зазначити переваги використовуваного підходу: виявлення зумовленої нерівномірності в динаміці; облік об'єктивних чинників і їх взаємодія розвивається циклічно; підвищення реалістичності прогнозів; формування прогнозування як безперервного й гнучкого процесу;

децентралізація під час здійснення прогнозування; врахування потреб ринку.

У процесі проведення прогнозування слід цілком виразно розуміти форми розвитку НТП, а також їх взаємозв'язок зі створенням кінцевої споживчої вартості. Розгляд великої кількості неоднорідних форм прояву НТП в економічній сфері дав змогу сформулювати такі висновки:

- форми являють собою результати одного або декількох видів творчої та інноваційної діяльності;
- нововведення, що входять у склад виробництва, є частиною окремих елементів виробничих систем або організаційно-економічного механізму, впливаючи на них і змінюючи.

Рівень радикальності інноваційного впливу на регіон визначається кількома моментами:

- продуктивні сили регіону;
- ступінь новизни і перетворююча критична маса;
- швидкість упровадження в різні сфери можливого застосування;

- накопичений досвід і досягнення НТП у цілому утворюють основну значущу частину потенціалу;

- переважна частина нововведень виступає результатом специфічних науково-виробничих процесів, етапи й елементи яких можуть протікати спільно в одній або кількох виробничих системах. Зв'язки між системами будуть різними виходячи з рівнів і кількості систем. На рівні корпорації стадії поєднуються, відбуваються безперервні процеси в індустрії туризму нововведень. Протилежна ситуація зв'язку забезпечуються за допомогою ринкової інфраструктури регіону, тривалість науково-технічного процесу збільшується;

- нововведення значно відрізняються та перетворюють виробництво.

Ознакою найбільш значущого нововведення в регіоні є наявність приналежності до одного з ключових видів ресурсів виробництва: засоби праці, енергія, людські та організаційно-управлінські ресурси.

Висновки. На основі вищезазначеного можна охарактеризувати інноваційну діяльність у регіоні як сукупність взаємозалежних науково-виробничих процесів, які призводять до появи, формування і використання системи нововведень у цілях проведення радикальних оновлення виробничої системи території, що відбивається на життєдіяльності людини. Таким чином, прогнозування інноваційної діяльності не слід відносити виключно до прогнозування тільки науково-технічних змін виробничої системи та суб'єктів господарювання, а також до прогнозування лише технічного і технологічного розвитку регіону.

Список використаних джерел:

1. Гайдук А.Б. Дослідження розвитку світової туристичної індустрії з використанням методу сценаріїв. *Регіональна економіка*. 2013. № 3. С. 152–160.
2. Давидова О.Г. Особливості застосування інновацій у розвиток туристичної галузі України. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія «Економіка»*. 2015. № 7(172). С. 65–69.
3. Голод А.П. Модель соціо-еколого-економічної безпеки регіональних туристичних систем. *Концептуальні основи соціо-еколого-економічної безпеки* : колективна монографія. Луцьк, 2018. С. 272–285.
4. Мельниченко О.А., Величко Л.Ю. Індустрія туризму: сутність, складові, кластери, необхідність державного регулювання. *Теорія та практика державного управління*. 2015. Вип. 4. С. 3-9.

References:

1. Haiduk A.B. (2013) Doslidzhennja rozvytku svitovoi' turystychnoi' industrii' z vykorystannjam metodu scenarii'v [Research on the development of the world tourism industry using the script method]. *Regional economy*. . Vol. 3. P. 152–160.
2. Davidova O.G. (2015) Osoblyvosti zastosuvannja innovacij u rozvytok turystychnoi' galuzi' Ukraïny [Features of application of innovations in development of tourist industry of Ukraine]. *Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. (Economics series)*. No. 7(172). P. 65–69.
3. Golod A.P. (2018) Model' socioekologoekonomichnoi' bezpeky regional'nyh turystychnyh system [Model of socio-ecological and economic security of regional tourist systems]. *Conceptual Foundations of Socioecological and Economic Security: Coll. monogram* Lutsk. 2018. P. 272–285.
4. Melnichenko O.A., Velichko L.Y. (2015) Industrija turyzmu: sutnist', skladovi, klasteri, neobhidnist' derzhavnogo reguljuvannja [Tourism industry: nature, components, clusters, the need for state regulation]. *Public administration theory and practice*. Vol. 4. P. 3-9.

Pidvalna Oksana*Vinnitsia National Agrarian University*

FORMATION OF THE INNOVATION MANAGEMENT MECHANISM ACTIVITIES OF THE TOURISM INDUSTRY COMPANIES IN THE REGION

The introduction of innovative technologies is reflected in the improvement of existing and introduction of new methods and forms of organization of production and labor, elements of the economic mechanism. For the production of the tourist product it is necessary to use a variety of resources and appropriate organization, i.e., properly and effectively combined living labor (human capital workers) with real elements of production (instruments, natural resources and objects of labor). The aim of the article is formation of mechanism of management innovative activity in the region, taking into account the characteristics of production and implementation of a multi-component tourism product. The control system of innovative activity of enterprises of the tourism industry in the region should include the following main elements: establishment of objectives and clarification of priorities; substantiation of directions of innovative activity; an evaluation of the effectiveness of existing innovative solutions; preparation of the program of innovative development of the company; adjust plans and monitor the execution of programme activities. In the article the mechanism of management of innovative activity of the companies of the tourism industry in the region based on comprehensive expert assessments of the impact of innovation on the development of the company. The economic component is that: first, the embodiment of the obtained results of innovative activity in practice of activity of the companies of the tourism industry is costly; second, these costs need justification; thirdly, to create a market of significant results may take certain economic conditions within the company; fourth, the important issue is to evaluate the economic efficiency of innovative activities, different projects, results and so on and their influence on the development of the region. The proposed article arrangement, a matrix approach to assessing efficiency, which allows for the decomposition of the effectiveness of the two evaluation areas (effectiveness, economic benefits) and three criterion-bases (legislation, industry market, the needs of tourists).

Key words: *innovation, region, innovation, tourism industry, scientific and technological progress, tourism.*

JEL classification: L22, L83, O31, O33, R50.